

Kemalist Kent Modeli Denemesi ve Türkiye'nin Geleceğiⁱ

Çetin Göksu*

Kemalizmin uzun vadeli hedefi, Türkiye'de yeni, ileri ve gelişmiş bir uygarlık kurmaktır. Atatürk'ün yaşadığı sürece yaptıkları, bu asıl hedefe, “*yeni bir uygarlık*” hedefine giden yolda atılan adımlardır. Ancak ölümünden sonra, bu asıl hedef unutulmuştur. Değil yeni adımlar atmak, koyduğu temel ilkeleri, korumak bile sorun olmaya başlamıştır.

Kemalizm, salt Atatürk ilkelerini korumak değildir, olmamalıdır. Aksine, Türkiye'nin Atatürk tarafından başlatılan yeni uygarlık projesine giden yolda yeni katkılar yapabilmektir. Bu nedenle, bağımsız bir Atatürkçülük yerine, yaratıcı bir uygarlık çalışmasını başlatmak, bugün Kemalizmin asıl hedefi olmalıdır. Kemalizm, Türkiye'nin uygarlık hedefi doğrultusunda geliştirilmeli ve zenginleştirilmelidir. Türkiye'nin kent modeli de, Kemalizmin bu ana hedefini gerçekleştirecek bir içerikte ve doğrultuda ele alınmalıdır.

Kemalizm, bir “*modernleşme*”, “*batıya yönelme*” ya da “*batı uygarlığını taklit etme*” projesi değildir; Türkiye'de, batının da ötesinde, insanlığın da örnek alacağı daha ileri **bir uygarlık projesidir**. Bu temel hedef bilinmediği ya da anlaşılmadığı sürece, Kemalizm doğrultusunda daha ileri adımlar atmak, daha ciddi gelişmeleri başarmak mümkün değildir.

Atatürk, yaşadığı sürece, bu asıl hedefe giden yolda önemli adımlar atmış, gerekli kültürel, sosyal altyapıları kurmuş, uygarlık projesi için gerekli hemen hemen bütün çalışmaları başlatmıştır. Ancak daha sonra gelen yönetimler, Türkiye'nin bu büyük hedefini anlayamamışlar, başlatılan çalışmalar daha ileri aşamalara taşıyamamışlardır. Bunun yerine modernleşme adı altında, giderek batıyı taklit eden ve batı sisteminin etkisi altına giren bir yol izlemişlerdir. Bugün Türkiye, cumhuriyet öncesinden daha fazla batı bağımlı hale getirilmiştir.

Kemalizm, 20. yüzyılın başında, batı sömürsü altında inleyen ülkeler için bir umut, dünyayı aydınlatan bir ışık olmuştur. Bugün ise, gerek iç, gerekse dış odaklar tarafından biçilen rol, batı çıkarlarının jandarmalığını yapmaktır. Türkiye, derhal batı jandarmalığı rolünden kurtarılmalı, “küreselleşme” adı altında başlatılan ve asıl amacı, Amerika'nın öncülüğünde dünyayı yeniden “batı sömürsü” haline getirme olan projeye karşı tavrını koymalıdır. Yeni sömürgeleşme hedefi olan mazlum ülkelerle birlikte hareket edilmeli, birlikte karşı tedbirler alınmalıdır. Yeni bir bağımsızlık savaşına gerek vardır. Ancak bu

ⁱ Bu makale, Atatürk'ün ve Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkeleri, hedefleri ve yaklaşımları dikkate alınarak “Kemalist Kent Modeli” oluşturma denemesidir. Yazıda kent modelleri çerçevesinde Kemalist görüşler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle, karşı görüşlere ya da katkılara gereksinimi olduğu unutulmamalıdır. Bu makale için kaynak olarak bkz: “Anadolu Güneş Uygarlığı” ve “Güneş Kent”, İmaj Yayınları, Ankara * **Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara.**

AYDINLANMA 1923

savaş topla tüfekle savaş değil, kültürel, ekonomik ve teknolojik savaş, başka bir deyişle, Atatürk'ün beklediği gibi “bir uygarlık savaşı” olmalıdır.

Türkiye, Atatürk'ün başlattığı, “yeni uygarlık” geliştirme projesinden vazgeçmemelidir. Çünkü batı uygarlığını üstün kılan şey, bilimin öncülüğünde, sosyal, ekonomik ve teknolojik alanlarda başarılan gelişmelerdir. Türkiye de uygarlık gelişmesini, ancak ve ancak bilimin öncülüğünde başarabilir. Türkiye, bilimi rehber alarak, üniversiteleri devreye sokarak, hızlı ve yaratıcı bir kalkınma ve gelişmenin önünü açmalıdır. Üniversiteler yasasının asıl amacı, bilimi, Kemalizmin asıl hedefi olan “Anadolu’da yeni uygarlık” kurma çabaları doğrultusunda harekete geçirmek olmalıdır.

Bir Uygarlık Projesi Olarak Kentler

Yeni bir uygarlık geliştirme projesi, kentlerden bağımsız olarak ele alınamaz. Çünkü “kent” ve “uygarlık” arasında kopmaz bağlar vardır. Kentler, uygarlığın yeşerdiği ve geliştiği alanlardır. Tarihimiz, özellikle Anadolu tarihi, kentleşme ve uygarlık arasındaki ilişkilerin kanıtlarıyla doludur. Anadolu, dünya uygarlıklarıyla ve bu uygarlıkların kanıtları olan binlerce görkemli kentlerle doludur.

Diğer taraftan Türkiye'nin kendine özgü “bir uygarlık modeli” geliştirebilmesi, sahip olduğu kaynakları kendi bakış açısı ve dünya görüşü açısından değerlendirebilmesine bağlıdır. Kaynakların topyekün ve birlikte harekete geçirilmesi için, kentlerde oluşan kültürel, toplumsal ve teknolojik birikimlere gerek vardır. Bu nedenle, amaç yeni bir uygarlık geliştirmekse, Kemalist içerikli **yeni bir kent modeli** geliştirilmeli ve hayata geçirilmelidir.

Türkiye, yeni bir uygarlık yolunda ilerlemek istiyorsa, bütün toplumsal alanlarda ve de özellikle kentlerde “yeni ve özgün yaklaşımları” geliştirmelidir. Kemalizmin temel hedefleri ve dünyadaki gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, Kemalist kent modelinin de nasıl olabileceği daha iyi anlaşılmaktadır.

Kemalist Kent Yaklaşımı Nedir?

Burada ilk sorulacak soru, Kemalist kent yaklaşımının diğer kent modellerinden farkı nedir? Ya da ne olmalıdır?

Kemalist kent modeli, her şeyden önce, tutarlı ve Kemalist ilkelerle uyumlu olmalıdır. Ana ilke; demokratik, laik, evrensel hukukla uyumlu, insan haklarına saygılı kent yönetimi anlayışıdır. Bu temeller, kentin yönetiminde hakim unsurlar haline getirilmelidir.

Kemalist kentin diğer bir özelliği, batı tipi kentlerde karşılaşılan sorunlara karşı çözümler geliştiren ve onlara da örnek olabilen özellikler taşımasıdır. Türkiye’de modernleşme hareketleri, batı türü yaşam tarzının ve üretim sisteminin bir sonucu olarak gelişmiştir. Ancak bu model bir çok açıdan eleştirilmektedir. Aşırı tüketim, çevre kirlenmesi, doğal felaketlerin ana nedenidir ve doğal çeşitliliği ortadan kaldırmakta, başta insanlık olmak üzere bütün yaşamın geleceğini tehlikeye atmaktadır. Kemalist kent, bu yaklaşımın aksine, bütün insanlığın da beklediği çözümleri geliştirip uygulamalıdır. Bu nedenle, aşırı tüketim yerine, doğa ile uyumlu dengeli kalkınma ve gelişme modeline yönelmelidir.

Demokratik, Halkçı Kent:

AYDINLANMA 1923

Kentin yönetimi ve karar mekanizmaları, kişilerin ya da küçük grupların çıkarlarına göre değil, geniş halk kitlelerinin beklentileri ve kararları doğrultusunda şekillenmelidir. Bu nedenle Kemalist kent modeli, bugün, batıda olduğu gibi demokratiklik adı altında kişisel çıkarların değil, aksine geniş halk kitlelerinin hakim olduğu ve yönlendirdiği kent modeline dönüştürülmelidir. Başka bir deyişle, batıdan daha ileri ve daha demokratik yeni bir kent ve kent yönetim modeli geliştirilmelidir.

Kemalist Kentin Doğa Yaklaşımı

Batı tipi kentlerde, **doğa** ve **çevre** çok dikkate alınmamakta, öncelik insan merkezli kalkınma anlayışına verilmektedir. Bu nedenle batı tipi kentler, kişisel çıkarların hakim olduğu ve doğanın öncelikle dikkate alınmadığı kentlerdir. Halbuki Kemalizmin en temel ilkesi, toplum ve halkın öncelikleridir. Bu nedenle, doğanın bütün zenginlikleri, halkçılığın bir ilkesi olarak, toplumun yararına ve gelecek nesiller için kesinlikle korunmalıdır. Eski Anadolu uygarlıklarından gelen benzer yaklaşım, özellikle tarım alanlarının, akarsu ve göllerin, ormanların halk için toplum için korunmasının, doğa ile birlikte ve onunla uyumlu bir kent modelinin Kemalist yaklaşıma daha uygun olduğunu göstermektedir.

Kemalist Kentin Enerji Politikası

Bugün, batı tipi olarak tanımlayabileceğimiz kentler, petrol ve nükleer enerji kartellerine bağımlı olarak geliştirilmiştir. Türkiye’de de, kentlerde batı kartellerinden bağımsız yaşam mümkün değildir. Isıtma sistemlerinden kentsel ulaşım, tarımdan sanayiye kadar hemen bütün alanlarda petrol şirketlerinin ürünlerine bağımlı bir yapı egemendir. Bu bağımlılık, bu kartelleri yöneten uluslara diğer ulusları yönetme ve yönlendirme olanağı sağlamaktadır. Diğer taraftan kentlerin aşırı derece kirlenmesi, kullanılan enerji türleri ile yakından ilgilidir. Bu nedenle, Kemalist kentin öncelikle kendi kendine yaşabilmesini sağlayacak enerji bağımlılığından kurtarılması gerekmektedir. Yerel, temiz ve de bağımsız enerji kaynakları ile teknolojilerini hayata geçirmek, Kemalist kentin en önemli hedefidir. Bu konuda en iyi örnekler, on bin yıl boyunca geliştirilmiş Anadolu kentleridir.

Uluslararası Sömürden Bağımsız Kent

Gerek siyasal, gerek mekansal uluslararası tek yönlü türlü bağımlılık ilişkileri yaratan sistemler Kemalist yaklaşımca kabul edilemez. Kenti bağımsız yaşayabilecek hale getirilmesi için her türlü ulusal gelişme ve geliştirme projelerine öncelik verilmelidir. Uluslararası sömürü sisteminden kaynaklanan eşitsiz gelişim eğilimlerini yok edecek başta enerji olmak üzere, teknolojik, ekonomik ve sosyal projeler harekete geçirilmelidir. **Kent ve Kır Bütünleşmesi**

Kırsal kent arasında, ekonomik, sosyal, teknolojik dengesizlikler oluşturulmuş, farklı yaşam düzeyleri geliştirilmiştir. Özellikle 1950’lerden sonra uygulanan batı tarzı politikalarla kırsal alan tamamen ihmal edilmiş, bütün ağırlık kentlere verilmiştir. Bu politikalar sonucunda, Anadolu beşeri coğrafyası tamamen değişmiş, kentlerde çöküntü alanları oluşturulurken, kırsal alanda, eğitimden, sağlıktan yararlanamayan, ekonomik açıdan son derece geri nesiller ortaya çıkmıştır. Kemalist kent yaklaşımında, dengesiz kırkent ayrımını ortadan kaldırarak eşit koşulların yaratılmasına yönelik, kır-kent bütünleşmesine öncelik veren politikalar ve uygulamalar önceliklidir.

AYDINLANMA 1923

Sonuç

Anadolu hem uygarlıkların beşığı hem de bu uygarlıkların dünyaya yayıldığı merkezdir.

Anadolu yerleşimleri, on bin yıllık uygarlık kültürünün birikimine sahiptir. Bugün Anadolu yakından incelendiğinde, dünya uygarlığının görkemli kentleriyle doludur. Biz bu kentleri incelemek ve bu kültür birimlerini değerlendirmek yerine daha ilkel ve sağlıksız batı kent modellerini uygulamaktan vazgeçmeli, yeni özgün gelişmeler için sözkonusu kültürel mirasın tüm zenginliğini değerlendirilmeliyiz.

Kemalist kentin yaklaşımı, insanlığın on bin yıllık kültür birikimlerini değerlendiren, temiz, aydınlık, ileri, gelişmiş doğaya ve insana saygılı demokratik, halkçı ve de insanlığa örnek olabilecek yeni bir Anadolu modeli olarak geleceğin ufkunda, bir güneş gibi doğacaktır.